

ยุทธศาสตร์การพัฒนาชนบท ภายใต้การดำเนินงานกองทัพไทยตามแนวพระราชดำริ

พลโทจรูญ กสิวุฒิ*

บทนำ

การพัฒนาประเทศในช่วงที่ผ่านมาได้ประสบผลสำเร็จอย่างสูงในด้านความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยมีภาคอุตสาหกรรมและการส่งออกเป็นตัวนำ ส่วนภาคเกษตรกรรมซึ่งเป็นภาคหลักของประเทศมาโดยตลอด กลับลดบทบาทลงตามลำดับ ในขณะที่ระบบเศรษฐกิจเติบโตอย่างรวดเร็ว แต่ด้วยความแตกต่างระหว่างรายได้ของคนกรุงเทพฯ และคนต่างจังหวัดกลับเพิ่มสูงขึ้น พื้นฐานทางเศรษฐกิจของครัวเรือนในชนบท ก็ยังมีความแตกต่างกันอยู่มาก ขณะเดียวกันปัญหาความยากจนและคุณภาพชีวิตต่ำกว่ามาตรฐาน และปัญหาอื่น ๆ ยังคงปรากฏให้เห็นอย่างเด่นชัดในสังคมไทย สภาพเช่นนี้ ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของประชาชนส่วนใหญ่ในชนบท¹ จึงจำเป็นที่จะต้องมาทบทวนปัญหาหรือข้อจำกัดในการพัฒนาที่ผ่านมา และพิจารณากำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาชนบท ที่สามารถยกระดับคุณภาพชีวิต เพิ่มรายได้และสร้างความแข็งแกร่งให้กับชนบท เพื่อใช้เป็นรากฐานที่สำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจได้อย่างเสรี และยั่งยืนตลอดไป ซึ่งสอดคล้องกับพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ว่า "....ในการพัฒนาประเทศนั้น จำเป็นต้องทำตามลำดับขั้นตอน เริ่มด้วยการสร้างพื้นฐาน คือความมีกินมีใช้ของประชาชนก่อน ด้วยวิธีการที่ประหยัดระมัดระวัง แต่ถูกต้องตามหลักวิชา เมื่อพื้นฐานเกิดขึ้น มั่งคั่งพอควรแล้ว จึงค่อยเสริมสร้างความเจริญให้ค่อยเป็นค่อยไปตามลำดับ ด้วยความรอบคอบ ระมัดระวัง และประหยัดนั้น ก็เพื่อป้องกันความผิดพลาดล้มเหลว และเพื่อบรรลุผลสำเร็จได้แน่นอนบริบูรณ์..."²

นอกจากการป้องกันประเทศแล้ว การพัฒนาประเทศของกองทัพนั้น นับว่าเป็นอีกภารกิจหนึ่งที่สำคัญ โดยองค์ประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่งก็คือ ยุทธศาสตร์พัฒนาซึ่งเป็นการพัฒนาคนและพื้นที่ในพื้นที่ยุทธศาสตร์ต่าง ๆ ซึ่งถือได้ว่ากองทัพจะต้องเข้าไปมีบทบาทในการพัฒนาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การมีส่วนร่วมช่วยในการพัฒนาประเทศ ทหารได้เข้าไปทำการพัฒนาทุกพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นพื้นที่ป่าไม้ พื้นที่ชนบท พื้นที่เมือง เช่น การทำค่ายอาสาพัฒนาชุมชน การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง การจัดตั้งหน่วยพัฒนาเคลื่อนที่ เป็นต้น ซึ่งการพัฒนาข้างต้นนี้ เป็นสิ่งที่หน่วยทหารพัฒนาให้แก่ประชาชน สังคม นอกจากนี้

* สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

¹ นายสุจริต นันทมนตรี. ยุทธศาสตร์การพัฒนาชนบท เพื่อความมั่นคงของชาติ, วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, ๒๕๔๑.

² พระบรมราชาโชวาท ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เมื่อวันที่ ๑๙ กรกฎาคม ๒๕๑๗.

ทหารยังได้พัฒนาหน่วยของตน เพื่อประสิทธิภาพในการดำเนินงานช่วยเหลือประชาชน พัฒนาประเทศ ดังจะเห็นได้จากการพัฒนาคุณภาพชีวิตกำลังพลในด้านต่าง ๆ อีกด้วย จึงอาจถือได้ว่าทหารเป็นสถาบันที่สำคัญของประเทศ โดยในปัจจุบัน ได้มีภารกิจเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมช่วยในการพัฒนาประเทศ ซึ่งส่งผลให้องค์กรหรือสถาบันทหารมีความมั่นคง มีประสิทธิภาพ สามารถปฏิบัติหน้าที่สำคัญคือ รักษาความมั่นคงของประเทศชาติได้อย่างยั่งยืน

สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงที่มีผลต่อการพัฒนาประเทศ

การพัฒนาประเทศในระยะที่ผ่านมา มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องภายใต้สถานการณ์และเงื่อนไข และการเปลี่ยนแปลงในมิติต่าง ๆ ซึ่งมีผลกระทบทั้งที่เป็นโอกาสและความเสี่ยงต่อการพัฒนาประเทศดังนี้

๑. ด้านการบริหารจัดการการพัฒนาประเทศ ประชาชนมีความตื่นตัวทางการเมืองสูงขึ้น แต่ความขัดแย้งทางการเมืองยังคงอยู่ ส่งผลต่อเศรษฐกิจ การดำรงชีวิตของประชาชน และความเชื่อมั่นของนานาชาติ ขณะที่ประสิทธิภาพภาครัฐ มีการเปลี่ยนแปลงในภาพรวมที่ดีขึ้น การกระจายอำนาจสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมากขึ้น แต่การถ่ายโอนภารกิจยังมีความล่าช้าและไม่ชัดเจน ขณะเดียวกัน การคอร์รัปชันยังคงเป็นปัญหาสำคัญและเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา

๒. ด้านเศรษฐกิจ อัตราการขยายตัวและเสถียรภาพทางเศรษฐกิจของประเทศ อยู่ในเกณฑ์ดี โดยภาคเกษตรยังเป็นแหล่งสร้างรายได้หลักของประชาชนส่วนใหญ่ และเป็นฐานในการสร้างมูลค่าเพิ่มของภาคอุตสาหกรรม การเชื่อมโยงเศรษฐกิจระหว่างประเทศ โดยเฉพาะด้านการค้าและการลงทุน มีบทบาทสำคัญ ต่อการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจไทย อย่างไรก็ตาม ระบบเศรษฐกิจไทย มีความอ่อนแอ ด้านปัจจัยสนับสนุน ในส่วนของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี คุณภาพการบริการของโครงสร้างพื้นฐาน ภาวะเปราะบางทางเศรษฐกิจ ที่ไม่เอื้อต่อระบบการแข่งขันที่เป็นธรรม รวมทั้งยังมีความเสี่ยงจากผลกระทบของภัยธรรมชาติ ภาครัฐต้องใช้งบประมาณขาดเซย แก้ปัญหา และช่วยเหลือผู้ประสบภัย โดยธนาคารโลก ประเมินมูลค่าความเสียหายสูงถึง ๑.๔๔ ล้านล้านบาท (ธันวาคม ๒๕๕๔) ส่งผลกระทบให้อัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจของไทยลดลงประมาณ ร้อยละ ๙ ของ GDP³ และจัดให้เป็นภัยพิบัติครั้งที่สร้างความเสียหายมากที่สุดเป็นอันดับสี่ของโลก (วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, ๒๕๕๕)

๓. ด้านสังคม ประเทศไทยก้าวสู่สังคมผู้สูงอายุ จากการมีโครงสร้างประชากรที่วัยสูงอายุเพิ่มขึ้น วัยเด็กและวัยแรงงานลดลง การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรดังกล่าว ทำให้อัตราส่วนภาระพึ่งพิงหรือภาระโดยรวมที่ประชากรวัยทำงาน จะต้องเลี้ยงดูประชากรวัยเด็กและวัยสูงอายุมีจำนวนเพิ่มขึ้น อีกทั้งปัญหาคุณภาพการศึกษาและระดับสติปัญญาของเด็ก พฤติกรรมเสี่ยงต่อสุขภาพ และผลิตภาพแรงงานต่ำ กลุ่มผู้ด้อยโอกาสยังไม่เข้าถึงบริการทางสังคมได้อย่างทั่วถึง มีความเหลื่อมล้ำทางรายได้และ

³ รายงานผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ ไตรมาสที่ ๔/๒๕๕๔ (๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕) โดย สศช.

โอกาสการเข้าถึง ทรัพยากร การเผชิญวิกฤตความเสื่อมถอยด้านคุณธรรมและจริยธรรม และการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย เป็นต้น

๔. ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทุนทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรมจากการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านกายภาพ การใช้ประโยชน์อย่างสิ้นเปลือง และปริมาณของเสียที่เพิ่มขึ้น นำไปสู่ความเสี่ยงต่อการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ และการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ส่งผลซ้ำเติมให้สถานการณ์ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรุนแรงมากขึ้น โดยเฉพาะผลกระทบต่อภาคการเกษตร ที่จะส่งผลโดยตรงต่อความมั่นคง ด้านอาหาร พลังงาน ตลอดจนผลกระทบต่อสุขภาพ และคุณภาพชีวิตของประชาชน นอกจากนี้ การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร มีความขัดแย้งทางนโยบายในการบูรณาการ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมกับการพัฒนาเศรษฐกิจ⁴

การกำหนดทิศทางการพัฒนา

หลักการพัฒนา ภายใต้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่สำคัญ อันได้แก่ การพัฒนาคนให้มีคุณภาพ ระบบเศรษฐกิจมีเสถียรภาพและมีความสามารถในการแข่งขัน พร้อมก้าวสู่เศรษฐกิจและสังคมสีเขียวบนฐานความรู้และความคิดสร้างสรรค์ สังคมมีความเป็นธรรม มีการเชื่อมโยงการพัฒนากับนานาประเทศ และการรักษาสมดุลของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอันจะเป็นฐานที่มั่นคงในการพัฒนาประเทศ และพร้อมที่จะรองรับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงในอนาคต ยังคงเป็นแนวทางหลักที่ช่วยกำหนดทิศทางการบริหารจัดการประเทศเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในระยะต่อไป เป็นการใช้จุดแข็งและศักยภาพที่มีอยู่ ให้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศ เพื่อสร้างความเข้มแข็งและรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจของประเทศ โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาเศรษฐกิจภายในประเทศ ที่เน้นการเสริมสร้างความเข้มแข็งของฐานการผลิต ภาคเกษตร และการประกอบการของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม ขณะเดียวกัน จำเป็นต้องปรับตัวในการเชื่อมโยงกับระบบเศรษฐกิจโลกและภูมิภาค ซึ่งประเทศไทยมีพันธกรณีภายใต้กรอบความร่วมมือต่าง ๆ เพื่อสามารถใช้โอกาสที่เกิดขึ้น และเพิ่มภูมิคุ้มกันของทุนที่มีอยู่ในสังคมไทยได้อย่างเหมาะสม พร้อมก้าวสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนในปี ๒๕๕๘ ควบคู่กับการยกระดับคุณภาพคน การเสริมสร้างองค์ความรู้ การพัฒนาวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี นวัตกรรมและความคิดสร้างสรรค์ ให้เป็นพลังขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมไทยต่อไป⁵

⁴ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑

⁵ วารสารเศรษฐศาสตร์สุโขทัยธรรมาธิราช ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ มีนาคม ๒๕๕๕

ความสำคัญและแนวคิดในการพัฒนาชนบท

ชนบทนั้น เป็นภาคที่มีความสำคัญยิ่งต่อระบบเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและการปกครอง ทั้งนี้ชนบทยังเป็นแหล่งวัตถุดิบ แรงงานและทรัพยากรธรรมชาติ แหล่งผลิตสินค้าเกษตรและอุตสาหกรรมที่สำคัญ ซึ่งเป็นรายได้ของประเทศ อันเป็นรากฐานทางระบบเศรษฐกิจไทย ตลอดจนเป็นตลาดบริโภคสินค้าภายในประเทศที่มีมูลค่ามหาศาลด้วย ดังนั้นหากชนบทได้รับการส่งเสริมให้มีโอกาสพัฒนาได้อย่างเต็มศักยภาพ ย่อมเป็นพลังขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาของประเทศ ให้บรรลุความก้าวหน้าและยั่งยืนในที่สุด

จากสภาพความเป็นจริงของชนบทไทยในอดีต สะท้อนให้เห็นถึงความเหลื่อมล้ำ ความล่าช้าหลังการขาดการพัฒนาในหลาย ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นในด้าน การประกอบอาชีพ การสาธารณสุข หรือการศึกษา เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ทำให้รัฐบาลทุกสมัยให้ความสำคัญต่อ “การพัฒนาชนบท” และถือเป็นนโยบายอันดับต้น ๆ ที่ต้องเอาใจใส่เป็นพิเศษ ทั้งในรูปของแนวทาง มาตรการ แผนงานโครงการ งบประมาณ และการบริหารจัดการต่าง ๆ เพื่อมุ่งหวังที่จะกระจายผลการพัฒนาอย่างเสมอภาคกัน ซึ่งจะมีผลต่อการพัฒนาประเทศโดยรวม การพัฒนาชนบท จะสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อบรรลุจุดมุ่งหมาย ๓ ประการ คือ รายได้ของประชาชนเพิ่มขึ้นในอัตราที่น่าพอใจ ความเจริญและรายได้ของชาวชนบทจะต้องเป็นไปโดยมั่นคง และชาวชนบทต้องสามารถช่วยตนเองได้ และช่วยเหลือกันและกันได้⁶

มาตรการแผนงานต่าง ๆ ที่กำหนดขึ้นเพื่อใช้ในการพัฒนาชนบทของไทยนั้น โดยมากแล้วอยู่บนพื้นฐานแนวคิดใหญ่ ๔ แนวคิด ได้แก่

๑. การพัฒนาชนบทด้วยการพัฒนาการเกษตร (Rural Development as Agricultural Development) แนวความคิดนี้เชื่อว่า ประเทศกำลังพัฒนาส่วนใหญ่เป็นประเทศที่ทำการเกษตรเป็นหลัก ดังนั้นจึงต้องมีการพัฒนาการเกษตรเพื่อให้ประชาชนในชนบทส่วนใหญ่ มีรายได้และมาตรฐานความเป็นอยู่ดีขึ้น

๒. การพัฒนาชนบทด้วยการพัฒนาชุมชน (Rural Development as Community Development) คือการพัฒนาที่ต้องตั้งอยู่บนศรัทธาในตัวคน ถือว่ามนุษย์เป็นทรัพยากรที่มีค่ามากที่สุด แต่ละคนย่อมมีสิทธิในการปฏิบัติ ด้วยความยุติธรรม สมศักดิ์ศรีและมีสิทธิในการกำหนดวิถีชีวิตในทิศทางที่ตนต้องการ ซึ่งนำไปสู่หลักการในการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชน คือประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในการพัฒนา การแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของชุมชนต้องทำด้วยวิธีการประชาธิปไตย ประชาชนไม่ใช่เพียงผู้รับการพัฒนาอย่างเดียว แต่ต้องเป็นผู้ริเริ่มนำเสนอการเปลี่ยนแปลงในชุมชนของตนเอง และประชาชนจะต้องพึ่งตนเองได้ในที่สุด

๓. การพัฒนาชนบทแบบผสมผสาน (Integrated Rural Development) หลักการพื้นฐานคือกระบวนการพัฒนาชนบทโดยผสมผสานกิจกรรมหลายด้านเข้าด้วยกัน ภายใต้ขั้นตอนที่เหมาะสมและขอความช่วยเหลือของหน่วยงานเดียว มากกว่าการประสานงานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งจะต้องมีการกำหนดเป้าหมายพื้นที่ของการพัฒนาที่ชัดเจนแน่นอน

⁶ ดร.ปวย อึ้งภากรณ์. มลุนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทย, ๒๕๑๐.

๔. การพัฒนาชนบทแบบเน้นปัญหาความยากจน (Poverty Focused Rural Development) การพัฒนาชนบทจะได้ผลต่อเนื่อง ก็เมื่อมีการกำหนดเป้าหมายและกลุ่มเป้าหมายที่จะได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนาชนบทให้ชัดเจน มิฉะนั้นผลการพัฒนาจะตกอยู่เฉพาะผู้มีฐานะดีในชนบทมากกว่า⁷

ปรัชญาการพัฒนาชุมชน

ปรัชญาการพัฒนาชุมชนครอบคลุมแนวคิดและองค์ความรู้ที่สำคัญบางประการ ดังนี้

๑. ศักยภาพชุมชน (Community Potentiality)

การดำเนินงานพัฒนาชนบทจะต้องคำนึงถึงองค์ประกอบทางธรรมชาติ (Natural Component) ที่จะไปทำการพัฒนาและมองคนที่เป็นองค์ประกอบ (Human Component) อีกประการหนึ่ง ในชุมชนนั้น ซึ่งก็เป็นเรื่องที่มีส่วนเกี่ยวพันไปถึงความสามารถรอบรู้ ความเจริญเติบโตทางจิตใจ ทศนคติ ค่านิยมต่าง ๆ อย่างไรก็ตาม ควรยึดหลักปรัชญาพื้นฐานของการพัฒนาชนบทว่า พลังสำคัญที่จะบันดาลให้เกิดความสำเร็จนั้น มาจากคนในชุมชน ซึ่งมีทรัพยากรมหาศาลซ่อนเร้นอยู่ในตัว เช่น กำลังความคิด กำลังกาย ฝีมือหรือทักษะต่าง ๆ ต้องให้ความเชื่อมั่นในศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ ในขณะที่เดียวกันก็ต้องพิจารณาในส่วนของปรากฏการณ์ที่เป็นจริง คือ ความสามารถรอบรู้ ความเจริญเติบโตทางจิตใจ รวมทั้งค่านิยมของคนในชุมชน มิไม่เท่ากันและไม่เหมือนกัน การที่จะพัฒนาชนบทแห่งใด เราต้องเข้าใจรากฐานทางวัฒนธรรม มีมีโนภาพอันขัดแย้งของชุมชน และสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ในอันที่จะใช้เป็นเครื่องตัดสินใจให้รู้ว่าจะเริ่มดำเนินงานพัฒนาโดยใช้การวางแผนแบบใด แนวทางไหน เพื่อให้เข้ากับพื้นฐานทางเศรษฐกิจ สังคม การปกครอง ระบบการเมืองของแต่ละชุมชนในชนบทนั้น ๆ

๒. ภูมิปัญญาของชนบท (Local Wisdom or Indigeneous Knowledge)

ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความรอบรู้ของชาวบ้าน หรือ ปราชญ์ชาวบ้านที่เรียนรู้จากการสังเกตซ้ำ ๆ จนเกิดเป็นความรู้ เป็นประสบการณ์โดยตรงหรือโดยทางอ้อม เพื่อใช้ประโยชน์ในด้านต่าง ๆ คือ การประกอบอาชีพ เช่น ความรู้ในการทำนา การทำนาเกลือ การจักสาน เป็นต้น หรือเกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิต การดูแลสุขภาพสุขภาพ การทำนายดินฟ้าอากาศ ซึ่งทั้งหมดเป็นเรื่องของวิถีชีวิตของชุมชนที่สืบทอดมายาวนาน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกิดความสมดุล ความพอดี และเชื่อมโยงกับครอบครัว สังคม สิ่งแวดล้อม ธรรมชาติ รวมทั้งสิ่งเหนือธรรมชาติ

นอกจากนี้ยังหมายถึงการประสานความรู้ใหม่ ประสบการณ์ใหม่ มาใช้ให้เกิดประโยชน์ ซึ่งเอื้อให้เกิดทางเลือกใหม่ ที่มีลักษณะสากลและเฉพาะเหมาะสมกับชนบทนั้น ๆ ด้วย

⁷ โกลล ชอบชื่นชม. ชุมชน : ยุทธศาสตร์การพัฒนาชนบทที่ก้าวหน้าและยั่งยืน. กรุงเทพฯ : วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, ๒๕๔๑.

ภูมิปัญญาชาวบ้านที่ปรากฏในสังคมหมู่บ้าน สะท้อนให้เห็นถึงหลักการในการดำรงอยู่ร่วมกันหลายประการ คือ

๑. เป็นสังคมที่อยู่บนพื้นฐานของความเรียบง่าย
๒. มีการประหยัดและอนุรักษ์สูง
๓. มีความมั่นคงต่อการเคารพคนและสรรพสิ่ง
๔. มีวิถีชีวิตและวิถีแห่งสังคมที่ไม่มุ่งความรุนแรง
๕. เป็นระบบขนาดเล็ก ๆ กระจายตัวทั้งในแง่กายภาพและอำนาจการตัดสินใจ
๖. มีความอ่อนโยน ถ่อมตน และการประนีประนอมสูง

ภูมิปัญญาชนบท เป็นสิ่งที่มีคุณค่ายิ่งต่อสังคมไทย ด้วยเป็นการสะสมความรู้ ที่ได้จากการแสวงหา การทดลอง นำสู่การปฏิบัติที่สอดคล้องกับบริบทและวิถีชีวิตของสังคมไทย มีการสั่งสมสืบต่อกันมาเป็น ระยะเวลายาวนาน ทำให้สังคมไทยมีความสงบสุข หากปัจจุบันกระแสแห่งวัฒนธรรมตะวันตก ได้กลืนหายไปด้วยความไม่รู้เท่าทัน หรือขาดการพินิจพิเคราะห์ให้ถี่ถ้วนถึงผลกระทบที่เกิดภายหลัง การมีค่านิยมตะวันตก ให้ความสำคัญกับวัตถุ ตกเป็นทาสของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมากกว่าจะใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีให้เกิดประโยชน์และเหมาะสมกับมนุษย์ ส่งผลถึงความรู้และภูมิปัญญาชนบท ทั้งระดับบุคคลและชุมชน⁸

รูปแบบยุทธศาสตร์ในการพัฒนาชนบท

๑. ข้อเสนอแนะด้านยุทธศาสตร์การพัฒนาชนบท

๑.๑ ยึดแนวทางพระราชดำรินำการพัฒนา และให้การพัฒนานำการปกครอง ซึ่งเป็นอุดมการณ์สูงสุดในการดำเนินงาน โดยน้อมนำเอาพระบรมราโชวาทที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มาเป็นเป้าหมายของแผนงาน โดยการนำแนวพระราชดำรัสเกี่ยวกับ “เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นเป้าหมายและแนวทางการพัฒนาชนบท และ “ทฤษฎีใหม่” เป็นการส่งเสริมการเกษตร ซึ่งจะเป็นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และปัจจัยการผลิตได้อย่างสมบูรณ์ เกษตรกรจะมีศักยภาพด้านการวางแผนการผลิต การแปรรูป การตลาด และการรวมกลุ่มที่เข้มแข็ง เป็นพลังสำคัญ และเป็นรากฐานที่แข็งแกร่งในการเสริมสร้างเศรษฐกิจของชาติ โดยส่วนรวมต่อไป

๑.๒ จัดทำแผนยุทธศาสตร์ของจังหวัด เพื่อเป็นแผนเชิงรุกในการแก้ปัญหาและรองรับการพัฒนาในระยะยาว และเป็นการชี้แนะ พัฒนาและกำหนด/โครงการที่จะสามารถนำไปปฏิบัติให้สอดคล้องกับแนวทางที่กำหนดได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยยึดหลักการดำเนินงานตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นเข็มทิศชี้แนะในการดำเนินงาน

⁸ พลตรีสุพจน์ เจริญรัตน์กุล. แนวทางการพัฒนาการส่งเสริมการปฏิบัติงานหน่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของหน่วยบัญชาการทหารพัฒนา, วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, ๒๕๕๒ หน้า ๑๓ - ๑๔.

๑.๓ ดำเนินการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ดังกล่าว บนพื้นฐานของการร่วมคิดร่วมทำของฝ่ายทั้ง ภาคราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน และอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

๑.๔ จัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนากลุ่มจังหวัด เพื่อที่จะสามารถใช้จุดเด่นของแต่ละพื้นที่ เสริมสร้างศักยภาพร่วมในการพัฒนา และแก้ไขปัญหาาร่วมกัน

๑.๕ ปรับปรุงระบบข้อมูลเพื่อการพัฒนาชนบท โดยควรที่จะได้มีการปรับปรุงเพิ่มเติม และรวม ข้อมูลเพื่อการพัฒนาชนบทให้เป็นชุดเดียวกัน เพื่อเอกภาพและประสิทธิภาพในการดำเนินงาน การกำหนด ตัวชี้วัดด้านการผลิต การตลาดและการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนให้พอเพียงต่อการวิเคราะห์ปัญหาและกำหนด แนวทางแก้ไข

๑.๖ การกระจายอำนาจในการบริหารจัดการงบประมาณ โดยจัดสรรงบประมาณเพื่อการพัฒนา ชนบท

๑.๗ เพื่อแก้ไขปัญหาขาดแคลนงบประมาณหรือเงินทุนในการดำเนินงาน ตามแผนงานโครงการ และกิจกรรม เพื่อการพัฒนาชนบท ในแต่ละพื้นที่ควรมีการจัดตั้งกองทุนหรือมูลนิธิ โดยเปิดโอกาสให้ หน่วยงานต่าง ๆ ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการสมทบทุน⁹

๒. การพัฒนาศักยภาพของราษฎรและชุมชนชนบท

๒.๑ กำหนดยุทธศาสตร์ในการพัฒนารัฐและชุมชนในชนบท โดยพยายามหาช่องทางในการ ลดรายจ่ายและเพิ่มรายได้ให้แก่ราษฎรในชนบทอย่างแท้จริง โดยภาครัฐจะต้องจัดหาบริการพื้นที่ที่จำเป็น ทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม โดยกระจายให้ทั่วถึงและเพียงพอ เพื่อเป็นการกระตุ้นการพัฒนาและกระจาย ผลของความมั่งคั่งออกไปสู่ชนบทในทุกพื้นที่

๒.๒ การแก้ไขปัญหาชนบทของประเทศ จะต้องมุ่งเน้นการพัฒนาภาคเกษตรกรรม ซึ่งเป็น รากฐานของการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับมหภาค โดยเริ่มจากการส่งเสริมการผลิตขั้นพื้นฐาน คือ การเกษตร แบบผสมผสานตามแนวทฤษฎีใหม่ ซึ่งเป็นการเกษตรแบบพอเพียงตามแนวพระราชดำริ เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๔๐ เป็นแนวทางการพัฒนาเพื่อนำไปสู่อุตสาหกรรมเกษตรที่ยั่งยืน¹⁰

ฐานคิดทางยุทธศาสตร์

ฐานคิดทางยุทธศาสตร์ชุมชน ในภาวะใหม่แห่งการพัฒนาประกอบด้วยโครงสร้าง ดังนี้

๑. โครงสร้างชุมชนแบบองค์รวม (เศรษฐกิจชุมชน) ต้องเกิดขึ้นจากการพัฒนาชุมชน ที่มีลักษณะ หลากหลาย พึ่งพากันและเลี้ยงตนเองได้โดยอาศัยฐานการเกษตรแบบผสมผสาน หรือ วนเกษตร สร้างวงจรรทุน ในชุมชน ธุรกิจ – อุตสาหกรรมชุมชน การจัดระบบสวัสดิการและตลาดภายในชุมชน ก่อนไปสู่ตลาดภายนอก

⁹ คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมแห่งชาติ, สำนักงาน. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙ (พ.ศ. ๒๕๔๕ - ๒๕๔๙)

¹⁰ พระราชดำรัสเนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต วันพฤหัสบดี ที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๔๐.

๒. โครงสร้างการพัฒนาแบบพหุภาคี (พหุมิตร) คือการนำเอาคุณลักษณะที่ดีและมีประโยชน์จากภาคส่วนต่าง ๆ ของสังคม ทั้งภาครัฐภาคเอกชน และองค์กรประชาชน มาร่วมมือกันพัฒนาชุมชน/สังคม บนจุดยืนและผลประโยชน์ของชุมชน

๓. อธิปไตยชุมชน หรือ ประชาสังคม ซึ่งเน้นบทบาทหน้าที่ของ ชุมชน/สังคม ให้มีส่วนร่วมหรือเป็นผู้กำหนดชะตาชีวิตตนเอง เช่น การวางแผนพัฒนาชุมชน ตำบล อำเภอ จังหวัด ภาค หรือการมีส่วนร่วมในแผนพัฒนาเศรษฐกิจสังคมแห่งชาติ ที่มาจากระดับล่างสู่ระดับบน (Bottom up) รวมถึงแผนแม่บทของประชาชนสาขาอาชีพต่าง ๆ

๔. โครงสร้างพื้นฐานข้อมูลความรู้ชุมชน และการสื่อสารมวลชน โดยการจัดตั้งศูนย์ข้อมูลแบบปฏิสัมพันธ์ มีลักษณะปรับเปลี่ยนไปตามสภาพความเปลี่ยนแปลงของชุมชน/สังคม

๕. โครงสร้างภูมิปัญญา ระบบการเรียนรู้ และประเพณีวัฒนธรรมชุมชน/สังคม เป็นฐานสำคัญที่จะระดมทรัพยากร ความร่วมมือ และสร้างศักยภาพที่ทรงพลังให้เกิดความสำคัญอย่างสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของชุมชน สร้างความมั่นคงแบบบูรณาการและสะท้อนความเป็นไทย มีศักดิ์ศรีของตัวเอง

๖. โครงสร้างการบริหารจัดการเครือข่ายองค์กรชุมชน ซึ่งจะเป็นฐานคิดสำคัญในการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ยกระดับความรู้ข่าวสาร และแลกเปลี่ยนบทเรียนกัน ตลอดทั้งร่วมกันวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจในระดับสังคม อย่างสอดคล้องกับความต้องการของแต่ละชุมชน โดยมีเครือข่ายองค์กรชุมชนในแต่ละระดับมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการอย่างเป็นกระบวนการจากชุมชน หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ ภาค และระดับชาติ

โครงสร้างทั้ง ๖ ประการ เป็นแนวคิดในการใช้ศักยภาพของชุมชน เพื่อเป็นยุทธศาสตร์ในการพัฒนาแนวใหม่ เพื่อการพึ่งพาตนเองและนำสู่จุดหมายที่ยั่งยืนต่อไป¹¹

บทสรุป

ดังนั้น หากได้ดำเนินการตามยุทธศาสตร์ และแนวทางการพัฒนาชนบทตามที่กล่าวไว้ข้างต้น จะเป็นการพัฒนาและแก้ไขปัญหาความยากจนในชนบท และนำไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง และความแข็งแกร่งทางเศรษฐกิจ และความมั่นคงของประเทศในที่สุด อย่างไรก็ตามไม่ว่าจะเป็นแผนงาน โครงการ หรือแม้แต่อยุทธศาสตร์การพัฒนา นอกจากจะมีความชัดเจนและครบถ้วนในเรื่องทฤษฎีแล้ว จะยังต้องมีความชัดเจนในการนำไปปฏิบัติให้ได้ผลอย่างเป็นรูปธรรม และต้องได้รับการสนับสนุนอย่างจริงจังจากทุกฝ่าย จึงจะบังเกิดผลสำเร็จ

¹¹ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑

บรรณานุกรม

โกมล ชอบชื่นชม. ชุมชน : ยุทธศาสตร์การพัฒนาชนบทที่ก้าวหน้าและยั่งยืน. กรุงเทพฯ : วิทยาลัยป้องกัน
ราชอาณาจักร, ๒๕๔๑.

จเด็จ อินสว่าง. การพัฒนาชนบท. เอกสารประกอบบรรยาย ณ วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, ๖ มีนาคม
๒๕๔๔.

ดร.ป่วย อึ้งภากรณ์ เข้าถึงได้จาก http://th.wikipedia.org/wiki/ป่วย_อึ้งภากรณ์

พิทยา ว่องกุล บรรณาธิการ. ยุทธศาสตร์ประเทศไทย ๑๙๙๙ - ๒๐๐๐. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทร์เพช,
๒๕๕๑.

ลดาวลัย คาภา, รองเลขาธิการคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงาน
คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

วารสารเศรษฐศาสตร์สุโขทัยธรรมมาธิราช ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ มีนาคม ๒๕๕๕.

